

9. Лосева Н. М. Самореалізація викладача: теоретичний аспект / Н. М. Лосева. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 387 с.

10. Семенов О. Словник як засіб стимулювання професійного саморозвитку // Мовне обличчя міста: матер. наук.-практ. конф., 1 травня 2012 р. / Редкол. Т. В. Симоненко та ін. – Черкаси, 2012 – С. 6–19.

РЕЗЮМЕ

Л. А. Насиленко. Коммуникативная компетентность будущего юриста как составляющая самореализации.

В статье рассматривается сущность и содержательное наполнение коммуникативной компетентности как важной составной профессиональной самореализации будущего юриста, особенности организации учебных занятий по специальным дисциплинам с целью формирования мотивационно-ценностной составляющей коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, профессиональное саморазвитие, коммуникативная компетентность, будущий юрист, учебное занятие.

SUMMARY

L. Nasilenko. Communicative competence of future lawyer as making self-realizations.

The article deals with the nature and semantic content of communicative competence as an integral part of professional fulfillment of future lawyer. There are described organizational features of training sessions on specific subjects in order to create motivational value and practical-active components of communicative competence of lawyers.

Key words: professional self-realization, professional self-development, communicative competence, future lawyer, lesson.

УДК 37.03. 134

Н. С. Скрипник

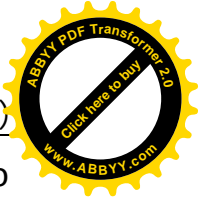
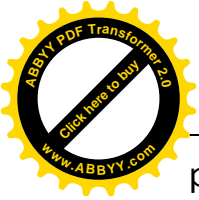
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

СУТНІСТЬ СУБ'ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається сутність і структура суб'єктної позиції особистості на основі проведеного аналізу тлумачень понять «позиція», «позиція особистості», «суб'єкт», «суб'єктність» у філософії, соціології, психології, педагогіці. Обґрунтовуються структурні компоненти суб'єктної позиції особистості як складної цілісної системи, що містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти.

Ключові слова: позиція, позиція особистості, суб'єкт, суб'єктність, суб'єктна позиція.

Постановка проблеми. Позиція особистості має суттєвий вплив на всі сфери життєдіяльності людини, визначає її світогляд, принципи та вчинки. Від позиції особистості залежить ефективність її соціальної і професійної життєдіяльності. Сучасному суспільству потрібні особистості з належним рівнем освіти, загальної та професійної культури, які прагнуть саморозвитку і самореалізації, які бажають і здатні перетворювати життєві

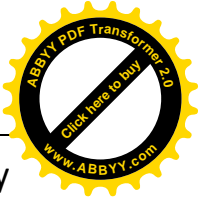
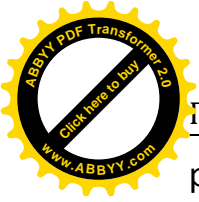

реалії на краще в умовах мінливого і непередбачуваного сучасного становища, тобто особистості із суб'єктною позицією.

Аналіз актуальних досліджень. У філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях накопичено значний науково-теоретичний та практичний досвід, який може слугувати надійним підґрунтям для розробки проблеми формування суб'єктної позиції особистості та з'ясування її сутності. Аналіз робіт різних авторів (А. Адлер, Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Боритко, О. Бондаревська, А. Леонт'єв, В. М'ясищев, В. Маркін, А. Петровський, В. Слободчиков, С. Рубінштейн та інші) свідчить про складність поняття «позиція», про широту і різноманіття його трактувань. Дослідження позиції особистості розвивалися від вивчення окремих її складових: світогляду (С. Рубінштейн), спрямованості і потреб (Л. Божович), соціального статусу (К. Абульханова-Славська), способу включення в життя суспільства (В. Маркін), окремої якості особистості (Н. Козирева) – до комплексного її вивчення як системи відносин (Б. Ананьєв, Ф. Блієва, М. Боритко, Н. Гафурова, Т. Дулінець, А. Лебєдєв, О. Мацкайлова, Т. Попова, С. Прядко, О. Пурло, Р. Серьожникова, Н. Щукіна та ін.). У сучасних наукових роботах з педагогіки і психології багато уваги приділяється формуванню тієї чи іншої позиції особистості. Так, значна кількість українських учених вивчають умови й особливості формування громадянської позиції особистості (М. Бабкіна, О. Кафарська, Н. Корпач, Н. Нікітіна, А. Сігова, К. Чернишова та інші). Інші види позиції особистості є предметом наукового пошуку вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: активна трудова позиція (Л. Кравченко), активна комунікативна позиція (Д. Щербіна), активна наукова позиція (О. Боталова), соціально-моральна позиція (О. Коваленко), морально-етична позиція (Г. Карпенко), соціально активна позиція (А. Тургенева), світоглядна позиція (О. Носова), життєва позиція (В. Маркін, Т. Попова, С. Прядко, О. Пурло), лідерська позиція (О. Хмизова).

Мета статті – розкрити сутність і структуру суб'єктної позиції особистості.

Виклад основного матеріалу. Поняття «позиція» (від лат. *positio* – положення) у довідковій літературі найчастіше означає «положення, розташування чого-небудь», «точка зору, ставлення до чого-небудь, а також дії, поведінка, що зумовлені цим ставленням» [6, с. 815]. У психологічній літературі термін «позиція» трактується у двох основних значеннях: 1) як усталена система ставлень людини до певних сторін дійсності, яка проявляється у відповідній поведінці і діях; 2) інтегральна, найбільш узагальнена характеристика положення індивіда у статусно-

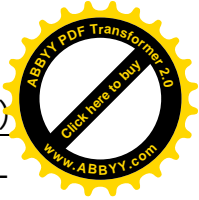
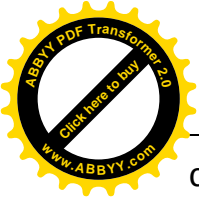

рольовій внутрішньогруповій структурі [7, с. 279]. Таким чином, у нашому дослідженні ми будемо спиратися на те, що «позиція» означає точку зору, ставлення до чого-небудь або систему ставлень людини, що визначають характер її поведінки і дій. Як бачимо, поняття «позиція» тісно пов'язано з поняттям «особистість», що зумовлює необхідність розгляду поняття «позиція особистості».

Термін «позиція особистості» вперше було введено А. Адлером, який розглядав позицію як головну рушійну силу й умову психічного та соціального розвитку людини. [1, с. 690] Категорія «позиція особистості» є предметом дослідження філософії, соціології, психології, педагогіки і розглядається з такими поняттями, як: «світоглядна позиція», «педагогічна позиція», «життєва позиція», «соціальна позиція», «професійна позиція», «суб'єктна позиція» тощо. Трагування цього поняття з точки зору різних наук дещо відрізняються.

У філософії поняття «позиція особистості» часто вживається у розумінні «точка зору», «переконавання» і найчастіше означає якісний стан особистості, який відображує не тільки вироблену нею установку діяти певним чином, а й самі дії (В. Андрущенко, Л. Архангельський, В. Терлецький, І. Хобта). Соціальна філософія трактує це поняття у зв'язку з поняттям «соціальний статус» людини, розрізняючи властивий від народження і досягнутий соціальний статус [1, с. 690]. Соціальна психологія визначає «позицію особистості» як рівень привласнення і засвоєння нею суспільних норм і правил поведінки, поступового набуття соціального досвіду та вмінь практичного використання набутого в реальній дійсності. Поняття «позиція особистості» в психолого-педагогічній літературі традиційно визначається на основі теорії відношень як складна, найбільш усталена, інтегративна система відношень особистості до тих чи інших сторін дійсності, яка проявляється в поведінці, діях і вчинках (Б. Ананьєв, А. Ковальов, Б. Ломов, В. М'ясищев та інші). Зауважимо, що більшість дослідників, визначаючи поняття «позиція», пов'язують його з поняттями «відношення», «ставлення» і підкреслюють системність, комплексність цього поняття.

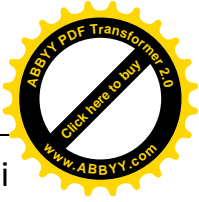
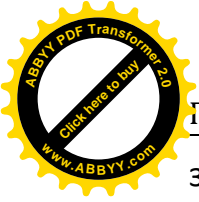
Можна виокремити два найбільш загальні підходи до розуміння позиції. Згідно з першим підходом (соціологічним, або філософсько-соціологічним) позицію розуміють як зовнішній прояв особистості, «позиція» людини співвідноситься з виявленням рольових позицій особистості у структурі її соціальних відносин і тлумачиться як стійка внутрішня система ставлень людини до суспільства, інших людей, до самої

себе, що обумовлена системою соціальних цінностей; структурно-особистісне утворення, яке відображає характер взаємовідносин особистості й суспільства. Другий підхід (психологічний) передбачає тлумачення позиції як внутрішнього компонента, який належить до структури особистості, як складну, усталену, інтегративну систему відношень особистості до тих чи інших сторін дійсності, яка проявляється в поведінці, діях і вчинках.

Звернемо увагу на тлумачення поняття «суб'єкт». У довідковій літературі це поняття (від лат. *subjectum* – підмет) має декілька тлумачень: 1) істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й цілеспрямованої діяльності; 2) особа, група осіб, організація тощо, яким належить активна роль у певному процесі, акті [9, с. 814]. У філософській літературі зазначено, що спочатку поняття «суб'єкт» означало «носій певних властивостей, станів і дій»; тепер під «суб'єктом» розуміють людину, яка активно діє і пізнає, має свідомість і волю [10, с. 398–399]. У психології це поняття теж тлумачиться з точки зору діяльнісного підходу: «індивід або група як джерело пізнання і перетворення дійсності, носій активності» [7, с. 389]. В педагогіці поняття «суб'єкт» визначається як «носій активності, що здійснює перетворення в інших людях і в самому собі як іншому; це цілісна, вільна істота, що покладає цілі, розвивається» [2, с. 328]. У своїй роботі ми спираємося на те, що суб'єкт – це носій предметно-практичної діяльності й пізнання, «активний діяч», джерело свідомої, цілеспрямованої активності.

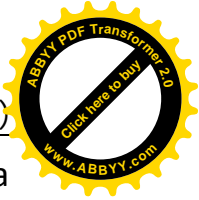
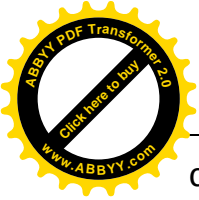
Поняття суб'єкта було введено С. Рубінштейном, який розглядав його як системну якість, що характеризує особливості активності людини, її здатність до діяльності, самореалізації, самовизначення і розвитку. Ця активність виявляється у здатності людини перетворювати навколишню дійсність і змінювати саму себе. «Суб'єкт у своїх діях, актах творчої самодіяльності не тільки виявляється і проявляється, він у них створюється й твориться, й визначається» [8, с. 682]. С. Рубінштейн розглядав суб'єкт як ту інстанцію особистості, котра організує і забезпечує цілісність усього життя людини і її діяльності. Те, якою мірою життєвий шлях залежить від самої особистості, визначається тим, якою мірою вона стала суб'єктом. Розуміння суб'єкта в сучасних науках про людину пов'язане з наділенням його якостями бути активним, самостійним, здатним до цілепокладання і здійснення специфічно людських форм життєдіяльності, перш за все, предметно-практичної діяльності; тому найбільше використовується категорія «суб'єкт діяльності». У психологічній довідковій літературі

зазначається, що діяльність – це «динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація ним опосередкованих відношень суб'єкта в предметній дійсності» [7, с. 101]. Ми погоджуємося з думкою О. Мацкайлової [4, с. 83], щоб стати суб'єктом діяльності – означає засвоїти її, бути здатним до її здійснення і творчого перетворення.

Останнім часом у науково-педагогічних роботах поряд з поняттям «суб'єкт» з'являється поняття «суб'єктність». У сучасних педагогічних дослідженнях зазначається, що поняття «суб'єктність» було введено в працях А. Брушлинського, А. Петровського, Г. Аксьонової, С. Годника, В. Сластьоніна, Е. Сайко та інших, де воно тлумачиться як «сукупність сутнісних характеристик, що визначають і зумовлюють якісну визначеність діяльності й активності суб'єкта, його спроможність до реалізації задумів, ступінь самостійності в діях» [3, с. 41]. У педагогічній довідковій літературі термін «суб'єктність» визначається як «якість особистості, що означає здатність людини усвідомлювати власні дії, бути стратегом діяльності, ставити цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати дії і оцінювати їх відповідність задуманому, корегувати цілі, будувати плани життя» [2, с. 329]. Дослідження з розвитку суб'єктності в онтогенезі свідчать про те, що розвиток людини відбувається шляхом нарощення з віком суб'єктності і подолання «об'єктності», тобто тотальної залежності людини від зовнішніх умов; суб'єктність виявляється не тільки в пізнавальному ставленні до світу, а й у ставленні до людей; суб'єктність – найвищий рівень активності, цілісності, автономності людини; це властивість, яка визначає ступінь свободи особистості, її гуманності, духовності, життєтворчості; природа суб'єктності розкривається через сукупність ставлень до світу, стратегію життя; суб'єктність відображається в здатності людини виробляти взаємозумовлені зміни у зовнішньому світі й у самій собі.

Суб'єктність являє собою суттєву, важливу характеристику при дослідженні людини й визначається як інтегративна властивість особистості, що відбиває ставлення людини до себе як до діяча. Ми поділяємо думку Т. Ольхової, яка визначає суб'єктність як аксіологічну характеристику особистості, яка розкривається у продуктивності діяльності, у цінносно-змістовій самоорганізації поведінки, у здатності узгоджувати задум і реалізацію, у здатності перетворювати себе й оточуючу дійсність, у відповідальному ставленні до себе, власної діяльності і світу [6, с. 272]. Можна також погодитись із А. Москаленко [5, с. 11], яка розглядає суб'єктність як властивість людини, що є суб'єктом, як здатність до

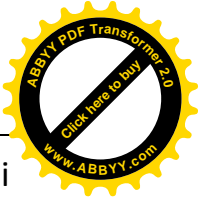
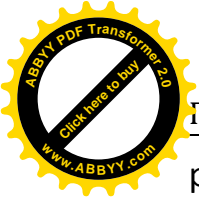
самостійного осмислення і трактування процесів, що відбуваються, яка виявляється в доцільності, цілеспрямованості, обґрунтованості, свободі дій у різних ситуаціях, в умінні свідомо оцінювати межі й результати діяльності і своєчасно її корегувати.

Ми погоджуємося з дослідниками (Н. Большунова, О. Мацкайлова, Т. Ольхова), які вважають, що становлення і розвиток суб'єктності не має чітко окреслених вікових меж, тому що вони прямо залежать від соціальних і психолого-педагогічних умов філогенетичного розвитку індивіда.

Суб'єктний підхід до трактування позиції простежується в працях значної кількості науковців (Ф. Блієва, М. Боритко, Н. Гафурова, І. Гусєва, Т. Дулінець, А. Лебєдєв, О. Мацкайлова, Н. Проніна, Р. Серьожнікова, О. Цимбал, Н. Щукіна та інші). Суб'єктну позицію науковці розглядають як зорієнтованість особистості в різних сферах життєдіяльності (М. Боритко і О. Мацкайлова), як здатність суб'єкта освоювати й творчо перетворювати дійсність (В. Сластьонін, Є. Шиянов, Ю. Черкасова), як спосіб самореалізації (О. Акулініна), як систему ставлень особистості (Р. Серьожнікова), як готовність до діяльності (І. Вачков), як інтегративну характеристику особистості (О. Богданова, В. Петьков, Н. Щукина), як рівень готовності до самозмін (О. Цимбал).

Деякі дослідники (Т. Ольхова, Н. Іванцова) наголошують, що суб'єктна позиція, як індивідуально-неповторна внутрішня якість, має індивідуальність, унікальність, одиничність виразу і прояву, тому можливе фіксування тільки загальної спрямованості її розвитку. Зауважимо, що більшість науковців солідарні стосовно твердження, що суб'єктна позиція – це складна інтегрована цілісна система, яка структурно поєднує різні компоненти й способи взаємодії між ними. Зроблений огляд визначень уможливив авторську інтерпретацію цього поняття. На наш погляд, суб'єктна позиція особистості є системою її ціннісних ставлень до світу, інших людей, самої себе, яка свідомо реалізується в різних ситуаціях і способах діяльності і взаємин з іншими людьми.

Аналіз структури суб'єктної позиції, яку представлено у сучасних наукових дослідженнях, надав нам можливість розглядати її як складну цілісну систему, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. На наш погляд, зазначені компоненти можна охарактеризувати за допомогою наступних показників. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає ставлення до самого себе й інших як до суб'єкта, цілепокладання, ціннісну орієнтацію на продуктивну діяльність, усвідомлення відповідальності за якість і результат діяльності. Когнітивний компонент відображає достатній рівень інтелектуального

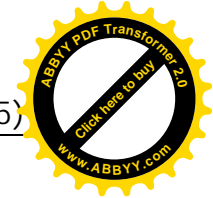
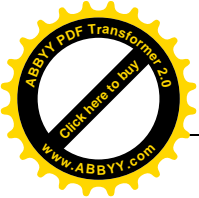

розвитку, який дозволяє конструктивно долати вікові, освітні й особистісні кризи; систему знань, які містять необхідний обсяг теоретичних, методичних і технологічних уявлень про діяльність; комплекс умінь і навичок, необхідних для організації і виконання продуктивної діяльності. Діяльнісний компонент відображає поведінку особистості як суб'єкта в системі діяльності, яка характеризується свідомою активністю, ініціативністю, свободою вибору в діяльності, його самостійністю. Рефлексивний компонент передбачає усвідомлення, самооцінку і регуляцію своєї діяльності.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу понять «позиція», «позиція особистості», «суб'єкт», «суб'єктність» у філософії, соціології, психології, педагогіці розкрито сутність і структуру суб'єктної позиції особистості, яка, на наш погляд, є системою ціннісних ставлень особистості до світу, інших людей, самої себе, яка свідомо реалізується в різних ситуаціях і способах діяльності і взаємин з іншими людьми і в своїй структурі містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти. Подальшого розгляду потребує проблема формування суб'єктної позиції особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
3. Коваленко В. И. Полисубъектное управление развитием образовательной системы: (на материале вузов МВД России) : [монография] / В. И. Коваленко – М. : Белгород : Изд-во БелГУ, 2004. – 300 с.
4. Мацкайлова О. А. Позиция как характеристика субъекта / О. А. Мацкайлова // Вестник ОГУ. – 2005. – № 10. – Том 1. Гуманитарные науки. – С. 83–88.
5. Москаленко А. В. Становление субъектной позиции старшеклассников в условиях педагогического взаимодействия : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» // А. В. Москаленко – Смоленск, 2011. – 23 с.
6. Ольховая Т. А. Ценностно-синергетический подход к исследованию проблемы становления субъектности студентов университета / Т. А. Ольховая // ВЕСТНИК ОГУ. – 2011. – № 2 (121). – С. 268-273.
7. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.: (Серия «Мастера психологии»)
9. Словарь украинского языка (на украинском языке) / Ред. Л. К. Артем'ева, М. М. Друченко, В. Є. Дудко, І. І. Маркевич, Л. П. Марченко, Н. С. Редичук, Л. В. Тунин, Н. І. Шарапова – К., Наукова думка. – Т. 6. – 1975. – 980 с. – Т. 9 – 1978. – 994с.
10. Философский словарь / Под ред. М. М. Розенталя. – 3-е изд. – М., Политиздат, 1975. – 496 с.

РЕЗЮМЕ

Н. С. Скрипник. Суть суб'єктивної позиції людини.

В статті розглядається сутність і структура суб'єктивної позиції людини на основі проведеного аналізу трактування понять «позиція», «позиція людини», «суб'єкт», «суб'єктність» в філософії, соціології, психології, педагогіці. Обґрунтовуються структурні компоненти суб'єктивної позиції людини як цілостної системи, яка складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльного, і рефлексивного компонентів.

Ключеві слова: позиція, позиція людини, суб'єкт, суб'єктність, суб'єктивна позиція.

SUMMARY

N. Skrypnyk. The core of person's position.

It is considered in the article the essence of person's position on the base of analysis of notion's explanation «position», «position of personality», «subject», «subjectness» in philosophy, sociology, psychology, pedagogy. It is determined structural components of person's subject position as a difficult common system that contain motivate valuing, cognitive, active and reflecting components.

Key words: position, position of personality, subject, subjectness, subject position of personality.

УДК 37.036.02

Г. І. Сотська

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ»

У статті розглядається проблема естетичної культури особистості як інтегративної якості високорозвиненого індивідуума, що дозволяє йому повноцінно спілкуватися з прекрасним і активно брати участь у його створенні. Висвітлюється теоретичний аспект естетичної культури особистості, розкривається її зміст і функції, розглядаються і конкретизуються основні її характеристики.

Ключові слова: культура, естетична культура, естетична культура особистості, теоретичний аспект, зміст і функції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українського державотворення, духовного та національного відродження значно актуалізується проблема формування естетичної культури підростаючих поколінь, від рівня якої залежить стан вихованості людей у суспільстві, їх гуманістичного ставлення до різних явищ оточуючої дійсності. Естетична культура є однією з фундаментальних духовних потреб особистості, яка виникає у процесі духовно-практичної і перетворювальної діяльності людини та пов'язана із розширенням її світоглядних орієнтирів, формуванням сприймання світу за законами краси.